

نقش عایدات نفتی در مصارف کلان اقتصادی، واجد ارتباطی معنادار بین این دو متغیر است و این پرسش را در ذهن متبادر می‌کند که «رابطه بین اقتصاد رانتیر و نظام تحریم‌های هوشمند چیست و آیا رانتیر بودن اقتصاد ایران باعث اثرپذیری بیشتر تحریم‌ها شده است؟» به همین منظور و برای یافتن پاسخ مناسب، به ترتیب: رانتیر بودن اقتصاد ایران، روند هوشمندسازی تحریم‌ها و اثرگذاری تحریم‌ها بر اقتصاد رانتی از طریق تمرکز بر جلوگیری از کسب این رانت بررسی می‌شود.

با توجه به اهمیت و سابقه طولانی موضوع، مقالات، کتاب‌ها و پژوهش‌های زیادی در خصوص رانت و تحریم و با ابعاد مختلف نگاشته شده، اما نگاه از بُعد اقتصاد رانتی به تحریم‌ها، نگاهی تازه است.

۱. مبانی نظری و مفهومی

۱-۱. اقتصاد رانتیر

«اقتصاد و دولت رانتیر»^۱ نظریه تکوین شده‌ای از نظریات کلاسیک رانت است که به منظور توصیف و تحلیل اقتصاد کشورهای نفتی از حدود نیم قرن پیش مورد استفاده قرار گرفته است. «مالتوس»^۲ و «ریکاردو»^۳ از رانت کشاورزی بحث کرده و معتقد بودند که محدودیت زمین‌های قابل کشت و بالا رفتن تقاضا برای محصول، به علت رشد سریع جمعیت، درآمد اجاره صاحبان زمین‌های کشاورزی مرغوب را نسبت به زمین‌های کشاورزی نامرغوب که بعداً زیر کشت می‌روند افزایش می‌دهد (Park, 2014: 91).

حسین مهدوی، به عنوان مبدع مفهوم مدرن «دولت و اقتصاد رانتیر»، آن را اقتصادی دانسته که عمده درآمد خود را از منابع خارجی و از محل عواید حاصل از فروش منظم مواد معدنی و خام به دست می‌آورد، نه محصولات تولیدی و صنعتی (Mahdavy, 1970: 428). «حازم بیلای» به پیروی از مهدوی ویژگی‌های اقتصاد رانتیر را چنین عنوان می‌کند: ۱. رانت تنها منبع درآمدی اقتصاد نیست، ولی

1. Rentier State / Rentier Economy

2. Thomas Malthus

3. David Ricardo